

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ

К.В. Уваров, Національний банк України

Банківські установи є провідними і, відповідно, найбільш активними учасниками валютного ринку: банки укладають до 95 % валютних контрактів між собою на міжбанківському ринку, а також із торгівельно-промисловою клієнтурою та іншими фінансовими установами.

Глобалізація зовнішньоекономічних зв'язків розширила діяльність банків з розрахунково-кредитного обслуговування клієнтських операцій в межах однієї країни до обслуговування зовнішньоторговельного обороту, а також міжнародного руху капіталів. Банківські установи останнім часом перетворилися з посередників на валютному ринку на його основних учасників, вплив яких на розвиток валютного ринку і тенденцій, йому притаманних, важко переоцінити.

За посередництво при проведенні валютних операцій банки отримують комісійну винагороду. Доходи від операцій на валютному ринку складають значну частину від загального обсягу доходів, що отримують банки.

В кожній угоді, яку укладає банк на валютному ринку, присутні різні ризики. Ці ризики можна розділити на дві основні групи: ринкові ризики і ризики контрагента. Під ринковими ризиками розуміють потенційну загрозу втрат, що виникають внаслідок зміни ринкових цін: процентних ставок, валютних курсів і т.д. Як ризики контрагента розглядаються ризики невиконання партнером прийнятих на себе за угодою зобов'язань; їх називають також партнерськими ризиками.

Ризики торгівлі валютою.

Ринкові ризики

- валютний ризик;
- ризик зміни своп-ставки;
- процентний ризик

Ризик контрагента

- ризик перерахунку (трансфертний);
- ризик виконання;
- ризик платежу

Ринкові ризики. Поняття ринкових ризиків об'єднує ризики, що виникають при відкритих позиціях у валютних та кредитних угодах внаслідок зміни ринкових цін. Ці ризики називають також трансакційними. Несприятливі зміни обмінного курсу або процентних ставок призводять у разі існування відкритих позицій до втрат за цими угодами.

Валютний ризик. Ризик зміни валютного курсу – це ризик можливих втрат при наявності відкритої позиції в іноземній валюті. Цей ризик визначають також як курсовий ризик. Чим довший період, протягом якого позиція в іноземній валюті залишається відкритою, тим більше небезпека несприятливих змін обмінного курсу. За сильних коливань цей ризик виникає вже при укладанні угоди.

Процентний ризик. Відкрита кредитна позиція містить так званий ризик зміни процентних ставок, тобто ризик несприятливої їх динаміки. У

разі, якщо надання та отримання коштів не закриті в очікуванні, і що ці угоди можуть бути укладені пізніше за наявності більш сприятливої процентної ставки, виникає небезпека негативної зміни ставок та втрат при закритті позиції.

Ризик зміни своп-ставки. Ризик зміни своп-ставки виникає тоді, коли своп-позиції не узгоджені за строками або зовсім не закриті. Несприятливі зміни процентних ставок можуть негативно відобразитися на процентній різниці і тим самим на своп-ставці. Але процентні і своп-ставки піддаються не тільки процентному ризику, але й ризику, пов'язаному з фактором часу. Свop- і процентні позиції закриваються часто без узгодження як за сумами, так і за строками.

Банк укладає, наприклад, своп-угоду, з клієнтом на 3,5 місяці; на міжбанківському ринку ця угода може бути закрита тільки зі строком три або чотири місяці. У разі, якщо угода укладається на трьохмісячний строк, період між міжбанківським платежем і платежем за клієнтською угодою повинен бути перекритий новою короткою своп-угодою. У випадку, якщо до платежу за міжбанківською угодою процентна ставка змінилася настільки, що цей короткий своп має більш високу ставку, ніж за клієнтською своп-угодою для цього періоду, банк нестиме втрати.

Ризики контрагента. Поняття ризиків контрагента, або партнерських ризиків, включає ризики, що виникають у разі невиконання контрагентом договірних умов щодо виконання угоди. Перш ніж зупинитись на цих ризиках, які виникають через невиконання контракту контрагентом, необхідно згадати про політичні ризики або ризики окремих країн.

При укладанні угод з банками в політично нестабільних країнах виникає небезпека, що державні органи заборонять грошові перекази з країни або заморозять іноземні активи, у зв'язку з чим партнер не зможе виконати своїх зобов'язань за угодою.

Ризик виконання. Будь-яка валютна або кредитна угода несе в собі небезпеку того, що партнер по контракту не виконає своїх зобов'язань, тобто валюта, продана йому, може не повернутись. Якщо про це стане відомо протягом строку угоди, банк, який очікує на отримання коштів, вже уклавши протилежну угоду, повинен закрити суму, що очікується, за поточним курсом. Від ринкової ситуації, що склалася, залежить принесе ця нова угода прибуток або збитки.

Ризик виконання форвардної угоди завжди оцінюється вище, ніж ризик виконання угоди спот, оскільки вірогідність значних негативних змін курсу в період форвардної угоди більше, ніж протягом двох днів виконання угоди спот. Втрати виникають тільки в тому разі, коли контракт закривається за більш несприятливим курсом, ніж курс первинного контракту.

Ризик платежу. Ризик платежу також пов'язаний з невиконанням валютного контракту, але він виникає при розрахунках в день платежу. Оскільки за валютними угодами на міжбанківському ринку розрахунки здійснюються на різних майданчиках, при виконанні платежу з-за кордону в часі часто невідомо, чи здійснив партнер платіж за угодою.

Незважаючи на досконале технічне оснащення та контрольні системи, досить часто платіж, який очікується банком, може надійти вже після виконання його власних платіжних зобов'язань.

Ризик перерахунку (трансфертний). Втрати, що можуть виникнути при проведенні платежів за валютними та процентними угодами, зазвичай, менші, ніж при інших ризиках, але все ж таки вони можуть бути значними.

Припустимо, що банк повинен сплатити за укладеною угодою певні кошти своєму контрагенту, кореспондентський рахунок якого знаходиться в іншому, наприклад, американському банку. Якщо дилер припустився помилки в найменуванні контрагента або при вказанні суми платежу надасть невірні банківські реквізити або номер рахунку, помилка буде виявлена тільки протягом певного проміжку часу. За цей проміжок не буде надходжень на рахунок банку, що приймає за угодою платіж, і процентні витрати, що виникають при цьому, повинен нести банк, який надсилає платіж.

Вимірювання ризиків

Одним із основних аспектів менеджменту ризиків є розробка ефективних методів кількісного вимірювання ризиків. На сьогодні одним із найпоширеніших кількісних методів оцінки ступеня ризику, який базується на статистичному врахуванні мінливості показників валютного ринку за припущення, що їх поведінка в майбутньому буде подібною до їх поведінки в минулому, вважається метод Value-at-Risk.

Концепція “value at risk” (“ризикова вартість”, VaR) покликана дати чітку і однозначну відповідь на питання, яке виникає при проведенні операцій на фінансових ринках: які максимальні втрати ми ризикуємо мати за певний період часу з певною визначеною ймовірністю для даного портфеля активів? З цього питання випливає, що величина VaR для портфеля активів заданої структури визначається як найбільший очікуваний збиток, викликаний зміною цін на фінансових ринках, який розраховується:

- на певний період часу в майбутньому (часовий горизонт);
- з певною визначеною ймовірністю його неперевищення (довірчий інтервал);
- за даних припущень щодо характеру поведінки ринку (метод розрахунку).

Довірчий інтервал та часовий горизонт є ключовими параметрами, без яких неможливі ні розрахунок, ані інтерпретація величини VaR. Так, наприклад, значення ризикової вартості в 10 млн.дол. для часового горизонту в один день та довірчого інтервалу 99 % означатиме:

- ймовірність того, що протягом наступних 24 годин ми втратимо менше, ніж 10 млн. дол., складає 99 %;
- ймовірність того, що наші збитки перевищать 10 млн. дол. протягом найближчої доби, дорівнює 1 %;
- збитки, що перевищують 10 млн. дол., очікуються в середньому 1 раз на 100 днів торгів.

Таким чином, ризикова вартість є кількісним показником, який відображає втрати із заданим ступенем достовірності. Для отримання інформації про можливі втрати, які не охоплюються розрахунком ризикової вартості, застосовують метод стрес-тестування, який аналізує результати впливу найбільш несприятливих варіантів зміни ринкових параметрів.

Контроль ризиків

Контроль ризиків, які виникають при виконанні операцій банків на валютному ринку, здійснюється через систему лімітів (на операції, окремі валюти, контрагентів, накопичені втрати та інші), основою яких є стратегічне планування та бюджетування діяльності банку.

Класифікація внутрішніх операційних лімітів

Внутрішні операційні ліміти на торговельні операції з валютою поділяються на загальнобанківські операційні ліміти і персональні ліміти на дилерів. Ліміти на торговельні операції з валютою включають наступні види лімітів:

- *овернайт VaR-ліміт* – визначається як максимальна сума можливих о/п збитків (у гривневому еквіваленті), яку банк згодний прийняти при несприятливій зміні ринкової ціни фінансового інструмента. Цей ліміт обмежує максимальну суму коштів, на яку безпосередньо впливає ринковий ризик при нормальному розвитку подій на ринку (наприклад, при рівні довіри 95 %);
- *ліміт ризику подій* – визначається, як максимальна сума можливих збитків (у гривневому еквіваленті) при розвитку подій на ринку за ненормальним сценарієм, і яка не контролюється VaR-лімітами. Цей ліміт використовується як додатковий до VaR-ліміту і повинен формуватися як резерв банку на випадок, коли розвиток подій на ринку йде за такими сценаріями;
- *позиційний ліміт обсягу операцій* – обмежує номінальний обсяг операцій з фінансовим інструментом, або обсяг відкритої позиції. Позиційні ліміти розраховуються на основі VaR-лімітів і лімітів ризику подій;
- *ліміт поточних збитків за торговельними операціями з валютою* – встановлюється для контролю накопичених поточних збитків за торговельними операціями. Цей ліміт є частиною stop-out-механізму управління ризиками;
- *ліміт потенційних збитків* – встановлює граничний обсяг збитку при закритті відкритої позиції у зв'язку з несприятливою зміною валютного курсу. Ліміт “stop-loss” є персональним лімітом і зобов'язує дилера автоматично закрити відкриту позицію і прийняти збиток при досягненні курсу деякого граничного значення.

Ліміти відкритої валютної позиції на торговельні операції з валютою поділяються на:

- *загальнобанківський операційний ліміт* – максимальна сума коштів (гривневий еквівалент), яку банк утримує як свою відкриту позицію в іноземних валютах;

- *персональні ліміти на дилерів* – максимальна сума коштів (гривневий еквівалент), яку дилер банку має право утримувати як свою відкриту позицію в іноземних валютах.

Ліміти відкритої валютної позиції на торговельні операції з валютою залежно від терміну дії поділяються на:

- *ліміт відкритої позиції протягом дня* – регулює розмір максимально дозволеної відкритої валютної позиції банку (нетто-позиції) за торговельними операціями з валютою протягом операційного дня з розрахунками на одну дату валютування. Наприкінці операційного дня всі денні позиції повинні бути обов'язково закриті;
- *овернайт-ліміт відкритої позиції* – регулює розмір максимально можливої відкритої валютної позиції банку, що дозволяється переносити на наступну дату валютування.

Загальнобанківський ліміт можливих збитків на торговельні операції з валютою і значення коефіцієнта, який обмежує максимально дозвану частку овернайт ліміту можливих збитків за торговельними операціями з валютою, як правило, затверджуються Правлінням банку на підставі рекомендацій Комітету по управлінню активами і пасивами (КУАП) один раз на місяць.

Розрахунок, встановлення і контроль інших операційних лімітів на торговельні операції з валютою повинні проводитися на щоденній основі підрозділом ризик-менеджменту банку (групою підтримки КУАП), а також відповідними підрозділами Казначейства банку. Зокрема, на підрозділ ризик-менеджменту банку покладаються функції моніторингу, статистичного аналізу, моделювання та прогнозу динаміки валютних курсів, ідентифікації ринкового ризику, розрахунку і встановлення на щоденній основі загальнобанківських коефіцієнтів ринкового ризику по кожному фінансовому інструменту (наприклад, USD/UAH, EUR/UAH, RUR/UAH тощо). Операційні ліміти банку на торговельні операції з валютою мають розраховуватися на основі історичних рядів обмінних валютних курсів (курси НБУ, котирування валют на внутрішньому і міжнародному валютних ринках), а також фінансової і управлінської звітності та іншої інформації.

Список літератури

1. Петрашко Л.П. Валютні операції. – Київ: КНЕУ, 2001.
2. Сушко В. Ризик-менеджмент торговельних операцій у комерційному банку на основі VaR-методології та stop-out-механізму // Вісник НБУ. – 2001. – № 3. – С. 24-28.
3. Davis E.P. Debt, Financial Fragility and Systemic Risk. – Oxford: Clarendon Press, 1995.
4. Riehl H. Managing Risk in the Foreign Exchange, Money and Derivatives Markets. – New York: McGraw-Hill, Inc., 1998.
5. Uyemura D.G., van Deventer D.R. Financial Risk Management in Banking: The Theory and Application of Asset and Liability Management. – Burr Ridge, IL: Irwin Professional Publishers, 1993.